

Seuraava sukupolvi lukee toisin – kausijulkaisujen tulevaisuudesta pintaa syvemmälle

Tiina Jounio & Eija Suikkanen

United Kingdom Serials Groupin vuosittainen konferenssi on kasvanut kausijulkaisualan merkkitapahtumaksi. Tämänvuotisen konferenssin monipuolisesta ohjelmatarjonnasta nousi esille muutamia kiinnostavia teemoja.

Mikä on kirjastojen rooli maailmassa, jossa asiakkaat käyttävät Googlea ja löytävät kaiken tarvitsemansa netistä? E-kirjat puhuttavat, ovatko ne uusia kausijulkaisuja vai keksitäänkö pyörää uudelleen? Mitä käyttötilastot kertovat ja miten niitä voisi ja pitäisi hyödyntää? Mikä on lehtien tulevaisuus?

Vuoden 2007 konferenssi oli järjestykseltään 30. ja sinne osallistui runsaat 600 kausijulkaisualan ammattilaista 18 eri maasta. Konferenssi on perinteisesti järjestetty jossakin yliopistossa tiiviinä kolmen päivän internaattina, joka tarjoaa monimuotoiset vuorovaikutusmahdollisuuden kirjastoväen, kustantajien ja välittäjien kesken.

United Kingdom Serials Group on voittoa tuottamaton organisaatio, ja ainoa jatkuvien julkaisujen tuottajien ja käyttäjien välistä yhteistoimintaa edistävä yhteisö. Jäsenorganisaatioita UKSG:llä on lähes 600, joista kolmannes on Ison-Britannian ulkopuolisia.

Konferenssi koostuu luennoista, pienryhmätyöskentelystä, näyttelystä ja yhteisestä iltaohjelmasta. 30 vuoden aikana tapahtuma on kasvanut niin laajaksi, että yliopistot eivät enää kykene tarjoamaan sille puitteita. Ensi vuonna tapahtuma viedäänkin konferenssikeskukseen Torquayhin. Nähtäväksi jää, vaikuttaako muutos Serialsin henkeen vai pystyykö se erilaisessa ympäristössäkin säilymään kausijulkaisualan perhejuhlanä.

On tultava näkyväksi

Muuttanut teknologia on muuttanut opetusta, oppimista, tutkimustyön tekemistä ja ihmisten kommunikointimenetelmiä. Materiaali on men-

nyt verkkoon ja käyttäjät löytävät tarvitsemansa ilman kirjastoa. Kirjastoilla on yhä enemmän työmaata tehdä itseään näkyväksi.

Melinda Kenneway TBI Communicationsista totesi omassa esitelmässään kirjastojen olevan keskeisessä roolissa, kun tuetaan organisaatioita tässä muutoksessa. Kirjastojen on vain rohkeammin opetettava ja sovellettava markkinoinnin menetelmiä ja tuotava osaamisensa esille siellä, missä käyttäjät ovat.

Kenneway kehotti kirjastoja luomaan oman brandin, jota tuodaan esille teknologian avul-

la. Hyvä visuaalinen ilme pitäisi toistua omilla www-sivuilla ja kaikissa palveluissa, joita kirjasto tuottaa tai tarjoaa. Kirjasto voi tuottaa blogia ja tarjota keskusteluryhmiä. Miltäpä kuulostaisi kivat kirjastologot kännykkään tai hauska video YouTubella?

Asiakasta houkuttelee inspiroiva tila

Sheila Cannell Edinburgin yliopistosta tutkii kirjastoja fyysisenä tilana. Opetuksen ja opiskelun käyttämät kirjastopalvelut ovat muuttuneet voimakkaasti googlen aikakaudella. Silti opiskelijat käyttävät mielellään kirjastoa tilana opintojensa aikana.

Kirjastojen pitäisi myös tiloina muuntua vastaamaan muuttuneita käytäntöjä ja palveluita. Kirjaston tulisi olla houkutteleva tila, joka inspiroi opiskeluun ja tarjoaa mahdollisuuksia erilaisille oppimistyyleille. Cannell näytti esitelmänsä yhteydessä lukuisia kuvia eri puolilta maailmaa toteutetuista kirjastoratkaisuista. Vanhoihin tiloihin on kyetty pienillä muutoksilla rakentamaan oppimiskeskustoja, joissa korostuu joustavuus, avoimuus ja viihtyisyys.

Digitaalinen maailma ei ole vain haaste, se on myös mahdollisuus. *T. Scott Plutchak* Lister Hill kirjastosta Alabaman yliopistosta piti ehkä konferenssin innostavimman ja kirjastonhoitajan identiteettiä vahvistavimman luennon otsikolla ”The librarian: fantastic adventures in the digital world”.

Kirjastot käyttäjien luo

Plutchak aloitti esityksensä räväkästi toteamalla, että kirjasto ja kirjastonhoitaja eivät ole synonyymejä, vaikka niitä ikään kuin synonyymeinä käytetään. Aina kun kerrotaan, että kirjasto tarjoaa, kirjasto järjestää jne., työn ovat tehneet kirjastonhoitajat.

Digitaalisessa maailmassa kirjastonhoitajat eivät ole enää sidottuja fyysiseen paikkaan tai fyysiseen kirjastoon. Perinteinen ”muodostaa kokoelmia” ja ”asettaa käyttöön” on muuttu-

nut käyttäjäkeskeisten tietoympäristöjen luomiseksi.

Asiakkailla on käytössään paljon enemmän mahdollisuuksia kuin yksikään fyysinen kirjasto pystyy tarjoamaan. Tietoympäristöt ovat kasvaneet niin laajoiksi ja monimuotoisiksi, että kirjastonhoitajan yksilölliset kyvyt nousevat uuteen merkitykseen.

Connecting people on meille tuttu Nokian iskulause, Plutchakin mielestä kirjastonhoitaja yhdistää ihmiset toisten ihmisten kerryttämään älylliseen, tieteelliseen ja luovaan viisauteen. Ottaaksemme paikkamme tiedon ja ihmisten yhdistäjänä, meidän on uskaltauduttava ulos kirjaston luomista rajoista.

Miksi tiedon tarvitsijan pitäisi tulla kirjastoon, kun kirjastonhoitaja voi mennä sinne, missä tietoa tarvitaan? Alkuun tämä vaatii markkinointia ja fyysistä jalkautumista. Osastoille ja laitoksille on vietävä kirjastonhoitajan ilosanomaa kenties kakkukahvien ja jäätelökestien kera. Mutta kontaktit syntyvät ja kirjastonhoitajan osaaminen ja ammattitaito saavat ansaitsemansa roolin.

Miksi E-kirjaa ei haluta?

E-kirjojen tulemisesta on puhuttu ainakin viimeiset viisi vuotta. E-kirjat eivät kuitenkaan ole yleistyneet ennakoidulla tavalla ja yhä ne herättävät epävarmuutta. *Tom Davy* Thomson Learnign EMEAsta totesi, että jo pelkkä e-kirja termi tekee aiheesta vähemmän houkuttelevan.

E-kirja mielletään painetun kirjan digitoiduksi versioksi ja useinhan näin onkin. Kuitenkin teknologia tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia, kirja-keskeisestä ajattelusta pitäisi siirtyä oppimiskeskeiseen ajatteluun.

Google-sukupolvi nousi esille myös e-kirjakeskusteluissa. Käyttäjät ovat tottuneet hakemaan tietoa verkosta, jossa ei lueta lineaarisesti, vaan selaillaan ja siirrytään palvelusta ja median muodosta toiseen.

Siinä missä painettu kirja on haettava kirjastosta, on e-kirja käytössä aina siellä, missä opiskelija työskentelee. Kirjastojen pitäisikin tiivistää yhteistyötä opetuksen kanssa ja tarjota elektroniisia resursseja osaksi oppimisympäristöjä.

E-kirjoilla on hyvin vaihtelevia hinnoittelu- ja sopimusmalleja ja niiden hankinta koetaan vaikeammaksi, kuin painettujen kirjojen. Hankkijan kannalta e-kirjat muistuttavatkin enemmän kausijulkaisuja kuin perinteisiä monografioita. Käyttäjän kannalta on aivan sama, löytyykö tieto kirjasta vai lehdestä, kunhan se on helposti löydettävissä ja joustavasti käytettävissä.

Käyttötilastoja on osattava lukea

Pienryhmässä pohdittiin tilastojen keruuta ja hyödyntämistä. Kirjastojen yleisenä ongelmana koettiin, että tilastotietoja kyllä kerätään, mut-

ta kellään ei ole riittävästi aikaa niiden analysointiin.

Yleisimmin tilastoja käytetään hankintojen suunnitteluun sekä opetuksen ja markkinoinnin suunnitteluun. Kun aineistoa käytetään vähän, voi se antaa aiheen tilauksen lopettamiseen. Toisaalta jos keskeinen aineisto kerää osakseen vain vähän käyttöä, on syytä tehostaa sen opettamista ja markkinointia.

Ryhmätyöskentelyyn osallistuneet palvelujen tuottajien edustajat kertoivat, että tilastotietoja käytetään hyvinkin paljon apuna tuotteiden suunnittelussa. Tilastot kertovat käyttäjien käyttötavoista ja käyttäjän navigointi palvelun sisällä on faktaa, jonka perusteella voidaan tehdä suunnittelupäätöksiä.

Samaa voisi käyttää myös kirjaston tasolla. Jos jokin aineisto ei löydä käyttäjiä, voisi miettiä, onko sen linkitys kirjaston sivuilla toteutettu parhaalla mahdollisella tavalla.

Kustantajat kertoivat myös haluavansa tukea tilastoilla kirjastoja hankintapäätöksissä. Esimerkkinä kerrottiin tapauksia, joissa kirjasto oli lakauttanut käytetyimpien aineistojen tilauksia ja jatkanut nollakäytön tilauksia.

Yhteydenotto kirjastoon oli muuttanut päätöksiä, koska päätökset olivat perustuneet olettamukseen, ei todelliseen käyttöön. Toki kustantajia kiinnostaa markkinointimielessä myös tilaamattomien tuotteiden käyttö ja he mielellään kertovat kirjastoille, kuinka usein asiakkaat yrittävät päästä aineistoihin, jotka eivät kuulu käyttöoikeuden piiriin.

Kirjastot ovat jonkin verran käyttäneet tilastoja, kun on verrattu eri tuotteita toisiinsa. Samoin tilastoja on suhteutettu FTE-lukuihin ja arvioitu siten käytön laajuutta. Jonkin verran on tehty benchmarking-tutkimusta muiden organisaatioiden kesken. Kaiken kaikkiaan kirjastoissa nähdään ongelmana, että ei ole vielä kunnon käyttäjiä, joiden mukaan e-aineistojen käyttötilastoja analysoidaan.

Toivottiinkin, että kirjastokoulut ottaisivat käyttötilastot ja niiden analysoinnin opetetta-

vaksi aiheeksi. Tämä ehkä loisi yhtenäisempiä käytänteitä. Ongelmana useissa organisaatioissa nähtiin myös se, että tilastojen kokoaminen on usein teknisten henkilöiden vastuulla. Näin ope-
tuksesta tai hankinnoista vastaaville henkilöille ei synny tietämystä tilastoista ja niiden hyödyn-
tämismahdollisuuksista.

e-aineistojen tilastoharhat

Jason S. Price Claremont Collegen kirjastosta Californiasta luennoi hinta/käyttö vertailuun liittyvistä harhoista. Hyvin useinhan e-lehtien kustannuksia arvioidaan käyttötilastojen avulla hinta/ladattu artikkeli. Price muistutti, että kokotekstin lataukset ovat vain yksi tapa käyttää palvelua.

Käyttäjälle saattaa riittää vain otsikko tai tiivistelmä, käyttöä on tapahtunut, mutta se ei ole tilastoitunut, kun kriteerinä on kokotekstin la-
taus. Opettajilla voi olla erilaisia tyylejä, yksi voi tulostaa artikkelin ja kopioida sen koko ryhmäl-
leen, toinen antaa vain linkin tai tallentaa artik-
kelin pdf-muodossa kurssin sivuille. Loppukäyt-
täjien määrä on sama, mutta tilastoituvat luvut erilaisia.

Samassa palvelussa voi olla maksullista ja il-
maista aineistoa, otsikkotason tilastot eivät näi-
tä erottele, joten käyttö saattaa kohdistua va-
paaseen aineistoon. Todellisen hinta/käyttö -lu-
vun saamiseksi tilastoista pitäisi poistaa vapaat
aineistot.

Useissa palveluissa artikkeli on mahdollista saa-
da joko pdf- tai html-muodossa. Tämä voi joh-
taa tuplatilastointiin. Esimerkiksi SFX-linkitys-
ten kautta voi avautua suoraan html-artikkeli,
mutta käyttäjä valitsee heti pdf-muodon.

Tilastoihin on kertynyt kaksi kokotekstin la-
tausta, vaikka asiakas halusi vain toisen. Mah-
dollisen vääristymän voisi korjata ottamalla vain
pdf-tilastot, mutta html- ja pdf-käyttö ei välttä-
mättä ole päällekkäistä, vaan asiakas on voinut
halutakin avata molemmat muodot, jolloin on
aivan oikein laskea ne kahtena eri käyttökerta-
na.

Julkaisupakettien vertailu on vaikeaa

Kun hinta/käyttö -luku on saatu, alkaa vertailu,
joka sekin sisältää kompastuskiviä. Hyvin usein
lukua verrataan kaukolainakuluihin. Vertailu on
kuitenkin kyseenalainen. Kun artikkeli on saata-
villa verkosta, on se nopea lukaista ja katsoa, oli-
siko siitä hyötyä. Kynnys tilata artikkeli kauko-
lainana on paljon korkeampi.

Eri pakettien käyttökustannusten vertailu kes-
kenään ei myöskään ole kovin hedelmällistä. Hin-
taan vaikuttavat monet muutkin tekijät, kuin
käyttöluvut. Pakettien kustannusmallit poikke-
vat toisistaan, joten hinnat eivät ole suoraan ver-
rannollisia.

Sisällöt poikkeavat toisistaan, joku paketti on
hankittu suppeammalle käyttäjäryhmälle, jolloin
tilastoluvut ovat pieniä. Monitieteinen paketti
saavuttaa luonnostaan enemmän käyttöä. Myös
laatu maksaa, toinen paketti voi sisältää vain
arvostettuja peer review -lehtiä, toinen myös päi-
välehtityyppistä aineistoa. Jos pakettien käyt-
tökustannuksia lähdetään vertailemaan kes-
kenään, on vertailtava myös pakettien sisältöä
nimeketasolla.

Googlea ei ohitettu tilastoluennossakaan.
Google Scholar on monen käyttäjän tutuin työ-
kalu, mutta se saattaa ohjata käyttöä tiettyjen kus-
tantajien paketteihin ja kaunistaa näiden tilasto-
lukuja suhteessa muihin ehkä yhtä hyvin, mut-
ta vaikeammin löydettäviin lehtiin.

Sisältöjen lisäarvopalvelut kustantajien visiona

John Cox John Cox Associates Ltd:sta totesi
lavalle astuessaan sarkastisesti joutuneensa van-
han horisijan osaan, kertomaan miten ennen
vanhaan kaikki oli paremmin. Coxilla onkin
kokemusta kustannusalasta jo kolmenkymmenen
vuoden ajalta ja hän muisteli hiukan kaihoisas-
tikin uransa alkuaikojia, jolloin lehtikustantami-
nen oli terveemmällä pohjalla.

Kirjastojen hankintamäärärahat olivat riittä-
vät ja tutkijoiden tiedonjano vielä kohtuullinen.

Sittemmin kirjastomäärärahojen supistuessa leh-
tien kustantaminen muuttui, vaikka se Coxin
mukaan on edelleen pohjimmiltaan samanlaista
kuin jopa 300 vuotta sitten.

Muutos painetusta elektroniseen ei vielä ole
täydellinen, mutta tällä hetkellä noin 90 % tie-
teellisistä lehdistä on jo elektronisia. Elektroni-
nen julkaiseminen on Coxin mukaan myös syn-
nyttänyt Open Access -aineiston ”nälän”. Kustan-
nusalan kannalta Cox pitää OA:ta vielä vakiintu-
mattomana julkaisutapana, erityisesti ei-tieteelli-
sen kirjallisuuden osalta.

Avoimet julkaisuarkistot saattavat Coxin
mukaan olla haitaksi tieteellisten kausijulkaisu-
jen kustannustoiminnalle: vaikka tällä hetkel-
lä tutkijat eivät välttämättä ole kovin halukkai-
ta luovuttamaan artikkeleitaan, on arkistojen pe-
rustamista tukemassa niin suuret rahoittajat, että
ne voivat merkittävästi muuttaa julkaisemis-
tapoja.

Cox muistutti Googlen muuttaneen tieteellis-
tä kommunikaatiota merkittävästi jo nyt ja en-
nusti Googlen vaikuttavan myös kustannusalan
kehitykseen merkittävästi seuraavan 5–10 vuo-
den aikana. Kustantajien on siis tulevaisuudessa
keskityttävä sisältöjen käytettävyyteen. Jos tutki-
mustieto on vapaasti käytettävissä ja haettavissa,
kustannusala pystyy tuomaan lisäarvoa asiakkail-
le käytettävien lisäpalveluiden avulla (esim. yhteis-
öllisyys, luokittelut, sisällönkuvailu).

Seuraava sukupolvi lukee toisin

Koko konferenssin lopuksi SirsiDynixin pääst-
rategi *Stephen Abram* maalaili tulevaisuuden
näkyimiä otsikolla *Library 2.0: Inventing the
future*. Abram aloitti esityksensä vyöryttämällä
valkokankaalle toinen toistaan futuristisemmän
näköisiä laitteita.

Näistä kaikki ovat tulossa viiden seuraavan
vuoden sisällä kaikkien ulottuville: taskuun
sopiva mobiililaitte, jonka näppäimistö heijaste-
taan pöytälevylle, sokeripalan kokoinen video-
tykki, monenlaiset ekirja-laitteet, luottokortin
kokoinen – luonnollisesti langaton – mobiililaitte

internet-selaimineen, aina vain pienenevä taskuun
sopiva teknologia.

Tutkimusten mukaan ihmisten tavat havain-
noida ovat myös muuttumassa: Abrams puhui
milleniaaleista, uuteen teknologiaan ja verkko-
maailmoihin kasvaneesta sukupolvesta, jonka
tavat lukea ja hakea informaatiota ovat erilaiset
kuin painetussa maailmassa kasvaneiden. Mille-
niaaleille tärkeää on yhteisöllisyys, vuorovaiku-
tus ja oppiminen.

Tiedonhaun logiikka muuttuu

Tiedonhaku on muuttumassa: kirjat siirtyvät
käytettäviksi vapaasti verkkoon, Abramsin arvi-
on mukaan viiden vuoden sisällä jo 25 miljoo-
naa kirjaa verkossa. Monihaku useista eri tietö-
kannoista yhdellä haulla kehittyi edelleen ja verk-
kosisällöt ovat laajentuneet artikkeleista kaikkiin
julkaisumuotoihin.

Hakutulosten relevanssin määrittelee mekaa-
nisten osumien sijasta yhä enemmän hakijan hen-
kilökohtaiset mieltymykset ja aiempi verkkokäyt-

täytyminen. Karttapalvelut internetissä tarjoavat uusia mahdollisuuksia palvelujen tuottajille, ja vaikkapa Google tarjoaa ja paikallisesti räätälöityjä hakupalveluja.

Google laajentaa Scholar-palveluaan kilpailemaan tutuille toimisto-ohjelmakentille. Jjonyt Googlen kautta voi vapaasti käyttää Office-ohjelmia vastaavia tekstinkäsittely-, taukkolaskenta- ym. ohjelmia verkon kautta. Samalla Google kerää tietoa käyttäjistä ja tavoitetaan toimia verkossa.

Web 2.0 vetää kirjastot uusiin palveluihin

Web 2.0 tarjoaa mahdollisuuksia myös tieteelliselle julkaisemiselle, kustannusalalle ja kirjastopalveluille. Vuorovaikutteisuus verkossa on tällä hetkellä edelleen alle kolmekymppisten hallussa, pysyykö vaikkapa kirjastopalvelut mukana kolkassa?

Esimerkkinä Abrams tarjosi ChaCha -hakukoneen (<http://www.chacha.com>), jonka erikoisuutena on ns. Search With Guide -haku, joka hakukomennolla avaa chatin, jossa ns. ChaChapopas kysyy mahdollisesti lisää hausta ja tarjoaa löytämiään hakutuloksia. Oppaita on Yhdysval-

loissa yli 10 000 ja työ tehdään kotoa. Abrams haastaa kirjastot ottamaan myös kirjastotietokantoihin käyttäjäarvioinnit, ranking-listat, kommentointimahdollisuuden, personoidut palvelut ja profiloinnit ja muut web 2.0 -palvelut.

Yhdysvalloissa kirjastot ovat jo menossa verkkoon ja tarjoavat kirjastopalveluita (MySpace, Facebook, Ning, Active Worlds, SecondLife jne.). Abrams haastaakin kirjastot valmistautumaan muutoksiin ja ajattelun uudistamiseen.

30th UKSG Annual Conference and Exhibition University of Warwickissa Coventryssa 16.–18.4.2007. Konferenssin sivut esityksineen osoitteessa http://www.uksg.org/events/conference07/plenary_sessions

Tietoa kirjoittajista:

*Tiina Jounio, kirjastonhoitaja
Oulun yliopiston kirjasto
email. Tiina.Jounio@oulu.fi*

*Eija Suikkanen, kirjastosuunnittelija
Turun ammattikorkeakoulun kirjasto
email. eija.suikkanen@turkuamk.fi*